

Biš the štar ori andre dar (berš 2005)

O muj the o nakh mange ajso šuvlo, kaj aňi našti lav pre roj čino zuminori. Tavav le čhavenge vareso te chal. Aňi pro jakha našti dikhav, čisto skalarde hine. Avila khere ajso mato, kaj aňi pro pindre našti terdolas.

O čhave dikhen, sar man marel, denašen palal, garuven pes, bo daran. Soske me kajci mariben chudav, vaš soske? O apsa mandar čulon. Som khere le čhavenca, űikaj na phirav, likerav len, tavav, rajbinav, pratinav, kerav savoro, so jov kamel. Soske kajso hino?! Oda pes na del te likerel avri. Keci berš imar me cerpinav?

Sar man ila romňake, has mange biš berš. Jov has mandar phureder varesave beršenca. Avka man kamelas, hoj man na delas smirom. Phirelas pal mande, užarelas man paš e buti, raťi terdolas tele paš e oblaka u vičinelas man avri.

Me somas terňi čhaj, šukori, mire bala has bare the kandrate. Obchudkerelas man, čumidelas, o bala mange laskinelas. Muršes mek na prindžardom, daravas lestar. Ale vareso man ke leste cirdelas u palis pes leske poddiňom.

Avila o baro kamiben the palis o čhave. Andre savoreste has paš mande, šaj pes savoreha pre leste omukavas. Has aver, na pijelas, pre savoro dodikhelas. Me the o čhave samas predal leste savoro pre luma.

Savorestar man dukhal o šero. Štefan, oda me imar kavka na kamav te dživel, vakerav predal mande. Dživav leha deš the trin berš u kale deš palune berša pes imar na del te likerel avri. Buter chudav mariben, niž o chaben.

Kada džives has avri tates, has űilaj u o čhave pes bavinenas pre poši: „Šunen, čhavale, aven andre te chal e zumin,“ phendom le čhavenge.

O čhave peske bešle pašal o skamind u chudle te chal. Ilom pre sera le nekbaredes čhas: „Šun, Patku, imar tuke hin deš the trin berš, o Alan the o Martinos tiš dikhen, so kerel tumaro dad, ča o Matiskus na achalol, bo leske hin ča jekh berš. Vakerav tuha sar bare muršeha,“ dikhlom le čhaske andro jakha. „Sar dochana e zumin, le len upre the le o cikne kufrici u kiden peske varesave gada. Len ča oda, so tumenge kampela, so rešola andre,“ manglom les. „Džanes so, denašas lestar. Me imar kavka na kamav te dživel tre dadeha. Dikhes, hoj man buter u buter marel, čisto kaľikos man kerel. Tumen daran, dikh o Martinkus, sar idž hinkinelas olestar. Garuvena pes ča tel o hađi? Garuvava me o čhura?“ vakerav ke leste. „Ča šunena e vika? U palis šaj chudel the tumen te marel, šaj mek pes vareso ačhol. Našti ča denaškeras ke bibi, ke amari Nataša. Upre tele phiras u cirdkerav tumen sar e mačka le mačkicen,“ phendom savoro, so man dukhalas pro jilo.

Čtyřadvacet hodin ve strachu (rok 2005)¹

Pusu i nos mám tak nateklé, že si ani nenaberu trochu polívky na lžici. Vařím dětem něco k jídlu. Skoro nevidím, oči mám samý monokl. Vrátil se domů tak namol, že se sotva udržel na nohou.

Děti se dívají, jak mě mlátí, utečou se pak schovat, bojí se. Kvůli čemu zrovna já dostávám takhle naloženo? Tečou mi slzy. Držím se doma s dětma, nikam nechodím, starám se o ně, vařím, peru, uklízím, dělám všechno tak, jak si to přeje. Proč je na mě takový? Nedá se to vydržet. Kolik let už takhle vlastně trpím?

Když si mě vzal, bylo mi dvacet. Byl o pár let starší. Byl do mě tak zamilovaný, že mi nedal chvíli pokoj. Chodil za mnou, čekal na mě po práci, večer mi stál pod oknem a volal na mě, ať jdu ven.

Já byla mladá holka, hubená, černé kudrnaté vlasy. Objímal mě, líbal, hladil po vlasech. S žádným chlapem jsem ještě nic neměla, trochu jsem se ho bála. Ale něco mě na něm přitahovalo, a tak jsem se nakonec podvolila.

Byla z toho velká láska, a nakonec i děti. Byl na něj spoleh, vždycky byl po ruce. Zdál se jiný než ostatní, nepil, na všechno dohlídnul. Já a děti jsme pro něho byly všechno.

Rozbolela mě z toho hlava. Ach, Štefane, takhle už žít nechci, říkám si pro sebe. Žiju s ním třináct let a těch posledních deset je už k nevydržení. Dostanu častěji pěstí než něco k jídlu.

Ten den bylo venku teplo, bylo léto, děti si hrály na pískovišti: „Děcka, pojďte si dát polívku,“ zavolala jsem je dovnitř.

Sedly si ke stolu a daly se do jídla. Vzala jsem si stranou nejstaršího: „Hele, Páťo, už je ti třináct, Alan i Martin taky vidí, co dělá váš táta, jen Matýsek to možná ještě nechápe, tomu je teprve rok. Mluvím s tebou jako s dospělým,“ zahleděla jsem se synovi zpříma do očí. „Až se najíte, vezmi ostatní nahoru, vytáhni ty malé kufříky a sbalte si do nich nějaké oblečení. Jenom to, co fakt potřebujete a co se do nich vleze,“ poprosila jsem ho. „Víš, utečeme od něj. Už s tvým otcem takhle dál žít nechci. Vidíš sám, že mě mlátí stále častěji, jsem samá boule a modřina. Bojíte se ho, Martínek z toho

¹ Jak citovat: Gazsiová, E. 2023. Biš the štar ori andre dar (berš 2005) / Čtyřadvacet hodin ve strachu (rok 2005). *Romano džaniben* 30 (2): 114–127.

O čhavo manca rovel u choľamen kvičinel: „Na, daje, na! Hin tut čačipen, imar našti kavka dživas. Sar vareso na keraha, ta me paľis vaš tuke les murdarava.“ He rovel u paš koda chal e zumin pal o taňiris. O vasta pes leske razinen. Khosel peske o apsa andre baj.

„Docha, le savore phralen u ker, so peske phend'am,“ vakerav leske.

Sig pratindom e kuchňa, ilom o love, so mange le čhavenca počoral garuvavas. Čhidom pre peste o šafrogos u zadikhľom le jakhenca leskeri občanka andro šifoňeris. Ilom e čhuri the čhingerďom la choľatar pre koterora, sar les dikhľom pre fotka.

Le Matiskus urďom u ilom les pro vasta. Akana šaj džas, aľe mušinas sig, niľ avela o rom andal e buťi. Vičínav pro čhave: „Aven, džas pro autobusis, sidaren!“

O Alan the o Martĩnkus phučenas, kaj džas. Phendom lenge, hoj džas pre socialka vareso te vibavinel avri. O autobusis avila, bešelas odoj e Maňa. Dikhel pre mande u phenel: „Ta so, Milko, kaj pes mukhl'al savore čhavenca? U so pes akana pale ke tumende ačhiľa?“

Kolestar, hoj man o rom marel, džanen savore Roma.

„Maňo, dikhes pre mande u mek phučes? Denašav lestar, imar na kamas kavka te dživel,“ phendom zorales.

„Čačo Milko, tut hin soske te denašel. Na kames te džal pal tiri pheň andre Angľija? Furt tut vičinel ke peste. Ta so na denašes pal late? The tire pheňa the phrala hine odoj,“ vakerel ke mande e Maňa. „Kadaj ke tiri pheň tut pale arakhela u tu pale džaha leha te dživel. Kecivar tut imar marda?“ phenda u geľas avri andal o autobusis.

Amen geľam tele pre aver staňica.

„Aven, čhavale, džas pre socialka, e raňi amenge phenela, so te kerel, bo korkori na džanav,“ phenav le čhavenge u chudav pes jilestar.

Džas pre aver sera u angľa mande dikhav e cestovka ČEDOK. Ačhiľom te terďol the duminav peske...

„Aven, čhavale, džas peršo kadaj te phučel vareso,“ mangľom le čhaven u prethodom mange le Matiskus pre aver sera pro vasta. Pregel'am polokes pre aver sera. Geľam savore andre.

„Mamo, kada vudar, dikh,“ phenda o Paťas, bo leske imar avila pro šero, so kamav te kerel. Tiľ šunda la romňora, so mange andro autobusis vakerelas.

„Dobrý den, prosím vás, máte volné jízdenky do Anglie?“ phučav avri.

„Pro kolik lidí?“, dikhel pre mande e gadži u na thovel tele o jakha pal miro phagerdo nakh.

„Devla, šegetin mange!“ duminav andre mande u darav, či ena ole listki. E raňi mange phenel, hoj la nane akana nič, aľe pal o duj d'ivesa ena. Paľikerav lake. No so, nane akana... o apsa andro jakha mange avile. Džas avri, lav e kľamka andro vast u šunav, sar e gadži pre ma vičinel:

včera koktal. To se budete dál schovávat pod postelí? To mám dál schovávat nože?“ vysvětluju mu. „Budete pořád poslouchat ten křik? A nakonec začne bít i vás a něco se stane. Nedá se pořád utíkat k tetě Nataše. Tahám vás v jednom kuse nahoru dolů jak kočka kořata,“ zahrnula jsem ho tím vším, co mě trápilo.

Syn se rozbřečel, brečeli jsme spolu, vzlykal vzteky: „To fakt nejde, mami! Máš pravdu, takhle už to dál nejde. Když něco neuděláme, zabiju ho za to, co ti dělá.“ Brečí a přitom srká z talíře polívku. Třesou se mu ruce, slzy si utírá do rukávu.

„Najez se, vezmi bráchy a udělej to, na čem jsme se teď domluvili,“ řeknu mu.

V rychlosti jsem poklidila v kuchyni, sebrala peníze, které jsme s dětma potají schovávali. Hodila jsem na sebe šaty a koutkem oka jsem zahlédla ve skříni jeho občanku. Když jsem uviděla jeho fotku, popadla jsem nůž a občanku jsem rozřezala na cucky.

Oblíkla jsem Matýska a vzala si ho na ruku. Tak a můžeme jít, ale rychle, než se muž vrátí z práce. Zavolám na děti: „Pojďte už, honem, musíme stihnout autobus.“

Alan a Martínek se vyptávali, kam jdeme. Řekla jsem, že musíme něco zařídit na sociálce. Přijel autobus a vevnitř seděla Máňa. Všimla si mě: „Tak jak, Milko, kam ses to vypravila se všema děckama? A co se to u vás zase semlelo?“

Že mě muž mlátí, ví tady mezi Romy každý.

„Máño, ty mě tady takhle vidíš a ještě se ptáš? Utekla jsem od něj, my už takhle žít nechceme,“ vyhrkla jsem nahlas.

„Máš recht, Milko, máš proč utíkat. Nechceš jet ke svý sestře do Anglie? Stejně tě pořád zve, ať za ní přijedeš. Tak proč nejdeš k ní? Máš tam ještě další sourozence,“ hučí do mě Máňa. „U ségry, co je tady, si tě zase najde a ty se k němu vrátíš. Kolikrát už tě zbil?“ zeptala se a vystoupila z autobusu.

Dojeli jsme na další zastávku.

„Tak pojďte, děcka, stavíme se na sociálce, paní nám tam poví, co máme dělat, protože sama nevím,“ vysvětlím dětem a chytnu se za srdce.

Přecházíme přes cestu a před sebou vidím cestovku ČEDOK. Zarazila jsem se, zamyslela...

„Děcka, pojďte, stavíme se nejdřív tady, potřebuju se na něco zeptat,“ poprosila jsem děti a Matýska si přehodila na druhý bok. Pomalu jsme přešli na druhou stranu. Všichni jsme vešli dovnitř.

„Mami, hele, tady na těch dveřích,“ vyrazil ze sebe Páťa, protože mu docvaklo, co mám v plánu. Vybavil si, jak do mě v autobuse hučela ta teta.

„Dobrý den, prosím vás, máte ještě nějaké jízdenky do Anglie?“ zjišťuju.

„Pro kolik lidí?“ zeptá se paní a očima zkoumá můj přeražený nos.

„Bože můj, stůj při mně!“ říkám si v duchu. Mám strach, jestli nějaké lístky ještě budou. Paní mi sdělí, že teď zrovna nic nemá a že něco bude tak

„Paní, vraťte se! Ale musela byste dnes večer v sedm hodin. Mám tu poslední jízdenky pro pět lidí,“ phenel mange u me pre late dikhav sar diľiňi.

„Určite, ale nemám teď u sebe cestovní pas, můžete mi ty lístky rezervovat tak na hodinku, prosím?“

„Ale opravdu jen hodinu, víc nemůžu,“ vakerel kija ma u zadikhľa pre miro nekcikneder čhavo.

O Matiskus chudľa te rovel u me leske phendom, hoj akana te na rovel, hoj sa ela mištes.

„Hat mamu, džas, sa imar ela mištes,“ phenda pr'oda o nekphureder, zadikhlas pro Martinkus u hlaskinda les pal o bala.

Kadaj andro foros hin sa pašal peste, ta the o pasovo hino pal o rohos.

„Dobrý den, mám tu u vás už delší dobu cestovní pas na jméno Emilie Gazsiová,“ vakerav la gadžake.

„Moment, podívám se,“ phenda e gadži u chudľas te rodel. „Ten pas tady máte už skoro rok, víte to?“

Kivindom le šereha, hoj kada džanav.

„Zaplatíte mi pokutu. A jsou tady napsané jen dvě děti. Tohle jsou všechny vaše děti?“ sikhadaš pre lende le vasteha u phučelas sa avri e raňi. „Vy s nimi chcete někam vycestovat?“

„Ano, tohle všechno jsou moje děti a chtěla bych s nimi ještě dneska vycestovat do Anglie,“ phendom čaćipen.

Joy pre kada phenda, te kaj lenca kamav te džal savorenca het, musaj len te irinel andro pasos u te del avri vareso, so pes vičinel čestné prohlášení. Paľis mange savore čhaven irinena andro pasos takoj adadives. Potindom e pokuta the gelom te terďol paš e oblaka. E gadži mange savoro irinda u podiňa mange o pasos andro vast:

„Šťastnou cestu.“

Akana man imar sa hin.

„Paťku, dža tu vaš o listki, me džava vareso te cinel te chal, bo chaľan ča e zumin.“

E raňi diňa le Paťkuske o listki, bo imar les prindžardaš. Me lenge cindom varesavo chabenoro, hoj len te avel pro drom. Džaha maj duj dives.

Sam andro foros Mostoste, nadur Bečovostar, khatar aviľam le autobusiha. Akana mange avel andro šero, sar pes dochudaha ke Praha pro štacijonos? Dikhav pre ora... imar trin ori. Kampel amenge te džal. Dikhav e budka le telefonoha. Džav te vičinel peskera pheňake, bo len hin motoris.

„Nataš, kaj sal? Šun, kampil mange akana te oddžal pro štacijonos ke Praha. Kaj o Andrej?“ phučľom latar.

„Amen sam pro foros, tu sal khere či kaj?“ vakerel e Nataša.

„Na, kadaj sam tiž pro foros,“ phenav lake u o jakha mange dikhen pre savore seri.

„Hat, me tut imar dikhav. Užar, džav vaš tuke,“ phenel a del tele o telefonos.

„Joj, Milko, ta so koda čudakos? Pale tut marda!“

E pheň chudľas te rovel, o vasta phagerel the danderel pes andre burňik.

za dva dny. Poděkuju jí. No nic, co se dá dělat, prostě nejsou, no... a z očí mi vyhrknou slzy. Jdu ke dveřím, беру za kliku a zaslechnu, jak na mě ta paní volá:

„Paní, vraťte se! Ale musela byste dnes večer v sedm hodin. Mám tu poslední jízdenky pro pět lidí,“ říká mi a já na ni hledím jak pitomá.

„Určitě, ale nemám teď u sebe cestovní pas, můžete mi ty lístky rezervovat tak na hodinku, prosím?“

„Ale opravdu jen hodinu, víc nemůžu,“ mluvila na mě a očima sledovala mého nejmladšího syna.

Matýsek se rozbřečel, řekla jsem mu, aby neplakal, že bude všechno dobrý.

„Jasně, mami, pojďme, to bude dobrý,“ vložil se do toho nejstarší syn, zadíval se na Martínka a pohladil ho po vlasech.

Tady ve městě je všechno kousek, i pasové oddělení je hned za rohem.

„Dobrý den, mám tu u vás už delší dobu cestovní pas na jméno Emilie Gazsiová,“ řeknu úřednici.

„Moment, podívám se,“ odpověděla úřednice a začala hledat. „Ten pas tady máte už skoro rok, víte to?“

Kývla jsem hlavou, že o tom vím.

„Zaplatíte mi pokutu. A jsou tady napsané jen dvě děti. Tohle jsou všechny vaše děti?“ ukázala na ně prstem a pokračovala ve výslechu. „Vy s nimi chcete někam vycestovat?“

„Ano, tohle všechno jsou moje děti a chtěla bych s nimi ještě dneska vycestovat do Anglie,“ řekla jsem popravdě.

Vysvětlila mi, že jestli s nimi se všemi chci odjet, musím si je nechat zapsat do pasu a podat k tomu jakési čestné prohlášení. Pak mi budou moci dopsat do pasu všechny děti rovnou. Zaplatila jsem pokutu a šla si stoupnout k přepážce. Úřednice mi to všechno sepsala a do ruky mi vložila cestovní pas:

„Šťastnou cestu.“

Teď už mám všechno vyřízené.

„Páťo, zaběhni pro ty jízdenky, skočím ještě koupit něco k jídlu, měli jste jen tu polívku.“

Paní z ČEDOKu vydala Pátovi jízdenky, protože ho už poznala. Já zatím koupila dětem něco malého k jídlu, aby měly na cestu. Pojedeme skoro dva dny.

Jsmo v Mostě, kousek od Bečova, odkud jsme sem přijeli autobusem. Až teď mě napadne, jak se vlastně dostaneme na nádraží do Prahy? Podívám se na hodinky... už jsou tři. Musíme jet. Zahlídnu telefonní budku. Jdu zavolat sestře, mají totiž auto.

„Natašo, kde zrovna jsi? Hele, potřebuju hned odjet do Prahy na nádraží. Kde je Andrej?“ ptám se jí.

„My jsme ve městě, ty jsi doma nebo kde?“ ptá se mě Nataša.

„Ne, taky jsme ve městě, v centru,“ řeknu jí a rozhlížím se do všech stran.

„Kaj hino? Murdarav les! Ta sem o nakh tuke phaglo he čisto skalardī sal. Kaj hino? Murdarav les!“ vriskinel e pheñ.

„Tosara geľa andre buti u me kamav te denašel le čhavenca andre Anglija pal amari Janka,“ vakerav lake savoro avri roviġnaha.

„Ma rov, Milko, tu imar ma rov! Tire apsa buter na čulana vaš leske.“

Avka kikel man pre sera u phenel: „Mištes, o Andrej tut lela, ča akana keci sam džene,“ phučel pestar korkori a rachinel le čaven. „Joj, ta oda but andro jekh motoris. Vičinas mek la Kačka, tiš la hin motoris.“

Šaj has pandž ori, sar avila e čhaj le motoriha. Me bešlom le Matiskuha the e pheñ le romeġa andro jekh motoris u aver džene bešle la Kačkaha. E Nataša mange phenel: „Paľis kheral zavičġnava la Jankake, hoj tumen te užarel Londinoste pro štacijonos,“ phenda u zadikhľas pre ma.

„Tu dumines vaš mange, Nataš, bo miro šero kada imar na lel avri. Nataš, igen darav. Korkori dikhes, hoj džav le cikne čhavenca andre cudzina. Mušinel man odoj vareko te užarel, bo te pes našľuvava, ta so amenca ela?“ phendom andre dar.

„Ma dara, Milko, o phrala the o pheňa tut kavka na mukena,“ chudel man vastestar u andre žeba mange ispidel o love. Paš o autobusis terđon but džene, u me man obchudav la pheňaha u paľikerav lake vaš savoro.

„Ča ma dara, ela sa mištes, džan imar te bešel. U de pozoris pro čhave, savoren de te pozdravinel avri,“ čumidla man pro čekat.

Me phares rovav. Mukav kadaġ miro terno dživipen, u či avava avrether le čhavenca činoro bachtaľi? Savore peske bešlam u o nekbareder čhavo o Paľkus phučel: „Mamo, ela amenge odoj imar mištes? Me man darav, hoj o dad avela pal amende u marel a tut.“

Chudľom les vastestar u hazdľom upre o šero u phendom leske: „Tiro dad man imar niġda na marel a!“

Avri polokes avelas cma. Dikhavas pro čhave, save hine predarade, hoj aňi nič na vakeren, has savore cicho. O Alankus chudelas le Matiskus vastestar u me mange ilom le Matiskus pre ma te bešel. Čuġinavas pes, hoj hino čino spokojno. Savore paľis zasutam.

Pre tosara kamas te avel andro Doveris, bo o gadže vakerenas maškar peste u me len šundom. Ča duminav, kaj e Nataša čačo vičġnda la Jankake, hoj amen te užaren. Na dav pre ma te dičhol, hoj but darav. Mištes ela, mištes, u dikhav pre peskere čhave.

Imar sam andro Calais pro samo agor Francuzko, kadaġ hin o baro prulivos o La Manche. O čhave užile, bo kampol te džal le autobusiha pre barka. Dikhen upre savorestar sar diline, bo mek niġda kada na dikhle, kavka sar the me.

O autobusis zatraďa andre barka u amen savoren geľam upre pre paluba. O čhave dikhen o moros, e balvaj avka phurdel, hoj takoj pre amende sikra čhivel šilalo paňi. Savo šil, o kham mek n'avila avri, bo hin tosara. Savore čhave hine pašal mande u ča o jakha den avri pre savoro koda šukariben.

„Jo, už tě vidím. Počkej chvílku, jdu za tebou,“ řekne mi a položí telefon.

„Pane Bože, Milko, to byl zase ten hajzl? Zase tě zmlátil!“

Sestra se rozbřečí, rozhazuje rukama, kouše se do dlaně.

„Kde je? Zabiju ho! Vždyť máš zlomený nos a jsi samá modřina. Kde je? Já ho zabiju!“ křičí sestra.

„Ráno šel do práce a já chci s dětma utéct do Anglie za naší Jankou,“ vysvětluju jí to všechno a brečím.

„Už nebreč, Milko, už ne, už ses kvůli němu nabřečela dost!“

Pak si mě vezme stranou a řekne: „Dobře, Andrej tě vezme, ale kolik nás je?“ zeptá se sama sebe a začne počítat děti. „Ach jo, na jedno auto je nás moc. Zavolám Kačce, ta má auto taky.“

Kolem páté dorazila Natašina dcera. Já jela se sestrou, jejím mužem a s Martínkem, ostatní se vešli ke Kačce. Nataša se ozvala: „Zavolám pak ještě Jance, aby vás v Londýně počkala na nádraží,“ řekla a podívala se na mě.

„Ty myslíš i za mě, Natašo, ta moje hlava už to nepobere. Natašo, hrozně se bojím. Vždyť to vidíš, s malými dětmi jet do ciziny. Musí nás tam někdo čekat, protože kdybychom se ztratili, co s námi pak bude?“ vyhrkla jsem ze sebe v obavách.

„Neboj, Milko, bráchové a ségry tě nenechají ve štychu,“ vezme mě sestra za ruku a do kapsy mi strká peníze. U autobusu už stojí řůa lidí, já se objímám se sestrou a za všechno jí děkuju.

„Hlavně se neboj, všechno dobře dopadne, běžte si už sednout. A dávej pozor na děti. Všechny pozdravuj,“ políbila mě na čelo.

Pláču a nemůžu to zastavit. Všechno, co jsem dosud zažila, nechávám tady a kdo ví, jestli jinde s dětma najdu aspoň kousek štěstí? Všichni jsme si sedli a nejstarší syn Páta se zeptal: „Mami, myslíš, že nám tam už bude líp? Bojím se, že za náma přijede táta a bude tě bít.“

Chytla jsem ho za ruku, zvedla hlavu a řekla mu: „Tvůj táta už mě nikdy bít nebude!“

Venku se pomalu stmívalo. Pozorovala jsem děti, byly tak vystrašené, že ani nemluvíly, do jednoho byly potichu. Alánek držel Martíňka za ruku, já si vzala Matýska na klín. Cítila jsem, že už se trochu uklidnil. Potom jsme všichni usnuli.

Ráno jsme už měli dorazit do Doveru, slyšela jsem ostatní, jak si o tom povídají. Doufám, že Nataša té Jance fakt zavolala, aby na nás počkala. Nedávám na sobě znát, jak se bojím. Všechno dobře dopadne, bude to dobrý, uklidňuji se a dívám se přitom na své děti.

Už jsme v Calais, na francouzském pobřeží u Lamanšského průlivu. Děti vstaly, je potřeba najet autobusem do trajektu. Sledují to a jsou z toho úplně vedle, protože ještě nikdy nic takového neviděly, já ostatně taky ne.

Autobus zajel do lodi a my jsme šli na palubu. Děti vidí moře, fouká takový vítr, že nás hned pokropí trocha studené vody. To je ale zima, slunce ještě

„Aven imar andre, bo fadžinena avri,“ zacirdlōm le Martinkus la bajatar, bo pes razinelas le šilestar u o vuštora leske has belave. „Likeren pes pašal ma the ņikhaj na džan korkore,“ vakerav lenge u le vasteha sikhadōm, te aven ke mande.

Devla, so ča amenca avela? Ilōm le čhaven u mukhav pes lenca pre aver sera. Na džanas aŋi lengeri duma..., zadikhlōm pre sera u o apsa mange khosav la bajaha. E barka chudla te šolarel.

„Sam kadaj andre Anglija,“ o čhavo man cirda avri pal miro dumišagos.

Čujinav pes feder pro drom niž pre barka, nane man kajso šil. Pačinel pes mange kadaj, savoro hin aver. Jaj, save buchle droma! Tradas avka sig, hoj imar na dičhol aŋi o moros.

„London – Victoria station“, pregendōm peske, maj sar ačhila o autobusis te terdol, u andre mande chudla o jilo igen te marel. Akana so? Užarel amen vareko? Dikhav pre savore seri u o čhave tiž roden jakhenca. Varesavo manuš pre ma vičinel u kivinel le vasteha.

„Mamo, sem oda o bačis o Martīn!“ sikhavel o Paṭkus le vasteha pro miro phral. Sar les dikhlōm, peła mange o bar andal o jilo.

„Milko, ča tu na sal frajerka!“, avla pal mande u asalas the rovelas.

Miro phral hino baro pherasuno manuš u na kamelas buteder te rovel, aļe leskere jakha sar dikhle pre mande, vakerenas korkore, bo miro nakh phaglo u o jakha skaļarde. Džas avri pal o štacijonos u o phral mange kikel o vast.

„Mištes kerdal, ma dara,“ asal pro čhave the lenge phenel, hoj lenge cinela anglicka hamburgeri. Akana dikhav, sar o čhave asan leha.

Raṭatar avilam ke amari pheñ andro kher, na mušinav tumenge te phenel, so joj kerelas, so vakerelas, sar man peršo dikhla. Ile amen paš o skamind.

„Kadaj peske bešen u chan savoro. Na džanavas, so o čhave rado chan, ta peske šaj len, so kamen, chaben hin amen but,“ phendās u ila pro vasta le nekciknedere čhavoress. O čhave dikhenas pro skamind u na džanenas, so peske te kidel avri, kajci rakinda pro tañira sar le bare muršenge. Sar chale, thoḁam le čhaven te sovel u amen ačhilam te bešel savore andre kuchña. O Martīn ila o caklos u čhida amenge te pijel.

„Pre la Milkakero nevo dživipen,“ hazdña o vast upre a savore peske piļam vorkica. Sar piļom avri, zabondaļila pes mange o šero u peļom andro soviben.

Uštiļom tosara, geļom andre kuchña, dikhav, e Janka tavel.

„Ta so, Milko, feder tuke? Añi man na čudaļinav, kaj odpelal, ta ča sal manuš, na graj.“

„Imar ma vaker pal kada, ča phen mange, sar akana sa keraha?“ phučav la pheñatar.

„Milko, e sikhlaṛdi kadaj nadur, u takoj džaha te phučel tuke pal e buti, ma dara, imar sal kadaj amenca.“

Obchudlōm la pheña.

„Ča mek akana tutar phučav, so te avela tiro rom pal tute?“

nevylezlo, je ještě moc brzy ráno. Děti jsou se mnou a s očima navrch hlavy sledují tu nádheru.

„Pojďte se už schovat, nebo zmrznete,“ zatahala jsem Martínka za rukáv, protože se celý třásl zimou a rty měl do modra. „Držte se mě a nikam sami nechodte,“ řekla jsem jim a rukou naznačila, aby přišli ke mně.

Ach Bože, co s námi bude? Jen tak vezmu děti a odjedu s nima na druhý konec světa. Vždyť ani neumím místní jazyk... podívala jsem se stranou a utřela si slzy do rukávu. Lod' začala houkat.

„Už jsme tady, v Anglii,“ vytrhnul mě z myšlenek syn.

Na silnici je mi líp než na lodi, není mi taková zima. Líbí se mi to tady, všechno je tu jiné. Ty cesty jsou hrozně široké! Jedeme tak rychle, že za chvíli už ztrácíme moře z dohledu.

„London – Victoria station,“ přečetla jsem si na ceduli, ještě než autobus zastavil, a srdce se mi rozbušilo. A co teď? Čeká na nás někdo? Rozhlídnu se do všech stran, i děti hledají očima. Kdosi na mě volá a mává.

„Mami, to je strejda Martin!“ ukazuje Páťa na mého bratra. Jen co jsem si ho všimla, spadnul mi kámen ze srdce.

„Milko, no nejsi ty frajerka?“ přišel za mnou, smál se a plakal zároveň.

Brácha je vtipálek a nechtělo se mu brečet, jenže když mě ty jeho oči zahlídl, mluvily samy za sebe, nos jsem měla zlomený, oči samý monokl. Opouštíme nádraží, brácha mi svírá ruku.

„Rozhodla ses správně, ničeho se neboj,“ směje se přitom na děti a slíbí jim, že jim koupí anglické hamburgery. Děti se už smějí s ním, všimnu si.

K večeru jsme dorazili k naší sestře domů, asi vám nemusím popisovat, co vyváděla a co říkala, když mě poprvé uviděla. Usadili nás ke stolu.

„Hezky si sedněte a všechno to snězte. Nevěděla jsem, co mají děti rády, tak ať si vezmou, na co mají chuť, jídla máme dost,“ řekla a vzala si na ruku nejmladšího. Děti zíraly na stůl a nevěděly, co si vybrat, naložila toho na talíře jak pro dospělé chlapy. Když se děti najedly, dali jsme je spát a my ještě poseděli v kuchyni. Martin otevřel lahev a nalil nám.

„Tak na Milčín nový život,“ pokynul rukou a všichni jsme do sebe kopli vodku. Když jsem ji vypila, zamotala se mi hlava a v tu ránu jsem spala.

Ráno jsem se vzbudila, zašla do kuchyně a potkala tam Janku, jak vaří.

„Tak co, Milko, už je ti líp? Ani se nedivím, že jsi odpadla, jsi přece jen člověk a ne kůň!“

„To už nech být, teď mi spíš řekni, co je potřeba zařídit?“ zeptám se sestry.

„Milko, škola je tady kousek, taky se hned půjdeme zeptat, kde bys mohla pracovat. Nemusíš mít strach, už jsi tady s náma.“

Objala jsem sestru.

„Akorát se chci rovnou zeptat – co se stane, když sem za tebou přijede tvůj muž?“

„Nic. Nepřijede, rozřezala jsem mu občanku.“

„Nič, n'avela, bo leske čhingerdōm e občanka.“

Pregelās jekh čhon u me mange arakhlōm e buti andre sikhłardī, kaj phirenas mire čhave. Kadaj kerelas tiž la Jankakero rom, ta sa mange phendā, so te kerel u tiž vaš mange vakerelas, bo me na džanavas mek te del anglicko duma. Tosara džavas lenca u pal o trin ori avahas savore khere. Ča le Matiskus mukhavas la Jankake khere.

Chudlōm tiž te phirel andre sikhłardī, kaj man sikhavenas te vakerel lengeri duma. Mek mušinav varesavo čiros te likerel ke pheñ, bo mange sthovav o love pre sera pre varesavo kher. U tiž chudava pro čhave varesave love. Sa mange vibavinda e Janka, bo joj kadaj bešel imar ehta berš, ta džanel, sar adaj sa phirel. Aver phuv, feder dživipen u me na som andre dar, so avela. Nič amenge aver imar na kampelas.

Jekhe đivesaha aviłom le čhavenca andal e sikhłardī ke Janka. Šunav, kaj varekaha vakerel pro telefonos: „Mištes Štefan, ta so imar? Ta av kadaj, varesar pes imar dovakerena.“

Phučav latar: „Oda kaha vakerehas? Savo Štefan?“ u terdžuvav pašal late. Dikhel pre mande u phenel: „Milko, hin tut leha štar čhave, jov hino le čhavengero dad. Hat, džanav, sar tumen trizñinelas, aļe akana jov cerpinel u vakerel, kaj pre tu imar ñikda na thovela o vast, kaj ela feder, nekfeder dad,“ zadikhłas mange andro jakha e pheñ.

„Sar jov peske duminel, kaj šaj tuke vičinel u vakerel tuha? Na, me na kamav! Te kames, ta dža leha te dživel tu!“

„Jov hino kadaj Londinoste. Leskeri famelija les vičinda ke peste u jov aviła, aļe akana leske phende, kaj les na kamen ke peste, hoj te džal pal tute. Jov terđol avri andro foros,“ del manca duma e Janka. „So me akana kamav te kerel? Milko, mi avel, ma dara, sam kadaj amen, na domukaha, kaj tut te marel. U te vareso, ta les čhiveha avri andal o kher.“

Gełom avri te rovel. Paļis aviłom andre. Dikhava, so phenena pre oda mire čhave.

„Hino tumaro dad, kamel te avel tumenca. Akana pes mi sikhavel, savo hino dad. Man hin kaj te ačhol, les nane kadaj ñiko, mušinel te kerel akana jov, sar amen kamaha,“ phenav savoro le čhavenge u jon ča šunenas u aņi jekh ñič na phendā.

E pheñ bičhađa le motorihā vaš leske peskeres romes. Soduj džene avile u jov takoj pal mande aviła.

„Milko, imar ñikda pre tute na thovava o vast, u kerava sa pal tiro. Šaj mange odmukes? Mangav tut pro koča,“ phendā u dikhłas mange andro jakha.

Andre mande sa tadžolas, mange hine andro jilo ča mire čhave...

Pal jekh čhon chudlām o kher, amaro peršo kher andre Anglija. Šukar kher la baraha. Has amen o love, ta peske cindām sa nevo. O Štefanis pes dochudlā ke mande andre buti, me les zasikhađom, sar pes pratinel. Na pijelas, kerelas sa, so phendās, kamelas te avel lačho dad. Imar pre ma ñikda o vast na thođa. Kavka dživahas jekh berš, aļe me pre leste dikhavas, hoj pes vareso leha kerel. Sako đives džal sigeder te sovel, na vakerel, na phučerel, ča dikhel u terđol paš e oblaka.

Uplynul měsíc a já si našla práci ve škole, kam chodily mé děti. Pracoval v ní i Jančin manžel, tak mi vysvětlil, co bylo potřeba a taky místo mě mluvil s jinými, protože jsem anglicky ještě neuměla. Ráno jsem odcházela společně s ostatními a odpoledne po třetí jsme se zase všichni vraceli domů. Jenom Matýska jsem nechávala doma u Janky.

Začala jsem sama chodit do školy, kde se učím mluvit anglicky. Nějakou dobu musím ještě zůstat u sestry, než si našetřím na nějaké vlastní bydlení. Dostanu i nějakou podporu na děti. Janka mi to všechno vyřídila, bydlí tady už sedmým rokem a ví už, jak to tady chodí. Jiná země, lepší život, už se nebojím toho, co bude. Nic víc jsme už nepotřebovali.

Jednou jsme přišli s dětma ze školy a zaslechla jsem, jak Janka s někým telefonuje: „No dobře, Štefane, co se dá dělat? Tak se u nás zastav a nějak už se dohodnete.“

Zeptám se: „S kým ses to bavila? Jaký Štefan?“ a postavila jsem se rovnou vedle ní. Podívá se na mě a řekne: „Milko, máš s ním čtyři děti, je to jejich otec. Já vím, jak tě týral, ale teď sám trpí a přísahá, že už se tě ani nedotkne, že to bude ten nejlepší táta,“ podívala se mi sestra do očí.

„Co si o sobě myslíš, že ti jen tak zavolá a kecá si s tebou? Já nic takového nechci! Jestli chceš, tak si s ním žij sama!“

„Je zrovna v Londýně. Pozvala ho rodina, tak přijel, ale teď mu řekli, že ho u sebe už nechťejí a ať jde za tebou. Zůstal někde ve městě,“ vysvětluje mi Janka. „Co mám asi tak dělat? Milko, nemáš se čeho bát, vždyť jsme všichni tady, nenecháme ho, aby tě mlátil. A kdyby se něco stalo, prostě ho vyhodíš z domu.“

Šla jsem se ven vybrečet. Pak jsem se vrátila dovnitř. Uvidím, co na to řeknou moje děti.

„Je to váš táta, chce být s vámi. Jen ať se teď předvede, jaký je otec. Já tady mám kde zůstat, on tady nemá nikoho, musí se teď podřídít našim pravidlům,“ povídám dětem. Pozorně poslouchaly, ani jeden z nich nic neřekl.

Sestra pro něj poslala svého manžela s autem. Když dorazili, šel hned ke mně.

„Milko, už se tě ani nedotknu, budu tě ve všem poslouchat. Můžeš mi odpuště? Na kolenou tě prosím,“ řekl a zahleděl se mi do očí.

Ve mně to všechno vřelo, na srdci mám jen a jen mé děti...

O měsíc později jsme dostali dům, naše první anglické bydlení. Krásný dům se zahradou. Peníze jsme měli, tak jsme si pořídili všechno v novotě. Štefan dostal práci u mě, zaučila jsem ho v uklízení. Nepil, řídil se tím, co mi slíbil, chtěl být dobrý táta. Už na mě nikdy nevztáhnul ruku. A takhle to šlo celý rok. Ale všímala jsem si, že se s ním něco děje. Každý den jde spát o něco dříve, nemluví, na nic se nezeptá, jenom stojí u okna a dívá se někam ven.

„Štefan, so pes ačhila? So hin tuha?“ phučlōm polokes.

„Me na džanav. Čujinav, hoj kamav te merel. Sako dīves pre oda duminav,“ phendās u aňi pre ma na dikhel.

Chudlōm te daral.

O Štefan pelā andro igen phare zorale depresiji. Kamelas pes pale te murdarel. Korkoro peske kerelas čisto kaľikos. Araklōm les, sar peske la čuraha prečhingerdā o vasta. Vičindōm leske sanitka. Kana aviľa pal e špitaľa, kamelas pes te labarel avri. Pal o kher rodela o benzinos. Chalas o praški, aňi na džanavas save. Kavka dživahas buteder čhon andre dar, so kerela. Naštī zasovavas. Jekhvar šaj vareso kerel the le čhavenge, šaj labarel calo kher.

„Milko, so bi phenchas pre kada, hoj lavas e žiletka u čhingeravas peske o vasta? Kamav te džanel, khatar džal o rat ko jilo.“

Takoj leske vičindōm sanitka. Mukle les andre špitaľa. Pal o duj dīves mange vičinde.

„Tumaro rom hino igen nasvalo pro šero u hin les halucinaciji. Mek akana na džanas sostar, aľe le čhavenca našti dživel pre jekh than,“ phendās o dočtoris.

Chudlōm te daral. Avilōm kadaj te bešel le čhavenca, kaj imar űigda šoha te n’aven andre dar. Omuklōm sa khere, denašľam lestar, u akana ela so? E gadži pal e socijalka dikhľa pre mande u phučel mandar:

„Kamen le romes peha te lel khere? Ta palīs imar űigda na dikhena peskeren čhaven, bo amen len laha andro ustavos.“

O dočtoris phenel, hoj te akana lenge irinava o papiris, miro rom pes džala te sastārel avri.

Na kampolas mange but te duminel, irindōm peskero nav u le romes diňom andro ustavos jekh šel mil khatar mande.

Imar deš the duj berš oleske, so dživav le čhavenca korkori, u hin man šukar džživipen, našti phenav, sako dīves avel vareso maškar o manuša, aľe kajso, so me cerpindōm avri, oda bi na kamavas űikasko te mangel.

Hat, som imar phureder. Te bi man elas kajsi godī sar akana, duminav, hoj na mušindōm te dživel biš the štar ori andre dar.

„Štefane, co se stalo? Co je to s tebou?“ zeptala jsem se ho opatrně.

„Ani nevím. Mám pocit, že se mi chce umřít. Myslím na to každý den,“ řekl a ani se ke mně neotočil.

Polekalo mě to.

Štefan upadl do těžkých depresí. Chtěl se zabít. Sebepoškozoval se. Našla jsem ho, když si nožem pořezal ruce. Zavolala jsem mu sanitku. Když se vrátil z nemocnice, chtěl se upálit. Hledal po baráku benzín. Spolykal prášky, ani nevím jaké vlastně. Žili jsme déle jak měsíc v obavách z toho, co by mohl udělat. Nemohla jsem usnout. Může se stát, že něco provede dětem, může zapálit celý dům.

„Milko, co bys řekla, kdybych si vzal žiletku a podřezal si ruce? Moc rád bych viděl, kudy teče krev do srdce.“

Hned jsem mu zavolala záchranku. Nechali si ho v nemocnici. Po dvou dnech mi zavolali.

„Váš muž je psychicky nemocný, trpí halucinacemi. Ještě neznáme příčinu, ale určitě nemůže sdílet stejný prostor s dětmi,“ vysvětlil mi doktor.

Znovu jsem cítila strach. Odešla jsem sem, aby se děti už nikdy nemusely bát. Všechno jsme nechali doma, utekli jsme a co bude teď? Úřednice ze sociálky se na mě podívala a zeptala se:

„Chcete si vzít manžela domů? Tak to tím pádem už nikdy nevidíte své děti, protože je odvezeme do ústavu.“

Doktor pak řekl, že když teď podepíšu dokumenty, manžel se půjde léčit.

Nebylo moc o čem přemýšlet, podepsala jsem se a muže jsem dala do ústavu sto mil daleko.

Už je to dvanáct let, co žiju sama, a žije se mi dobře, nemám si na co stěžovat. Mezi lidmi se každý den něco semele, ale to, co jsem si vytrpěla, bych nepřála nikomu.

Dnes už jsem starší, je to tak. Mít kdysi rozum, co mám dnes, nemusela bych žít čtyřicet hodin v kuse ve strachu.